

Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca
Facultatea de Istorie și Filosofie
Studii de Populație și Istoria Minorităților

Teză de doctorat
Voluntarii transilvăneni și bucovineni în
Războiul Civil din Rusia
(1918-1920)

(Rezumat)

Coordonator științific:

Prof. Univ. Dr. Nicolae Bocșan

Prof. Univ. Dr. Rudolf Gräf

Doctorand:

Ionel-Simion Sigarteu

Cuprins:

Introducere.

Capitolul I. Formațiunile militare românești din Rusia în timpul Primului Război

Mondial.....Error! Bookmark not defined.

1.1 Formațiunile militare românești din Rusia: crearea, scopul lor și modelul ceho-slovac
.....**Error! Bookmark not defined.**

1.2 Evacuarea unităților de voluntari spre Vladivostok și începerea conflictului cu
bolșevicii.....**Error! Bookmark not defined.**

1.3 Constituirea unei noi unități militare românești în Samara.....**Error! Bookmark not
defined.**

1.4 Constituirea celui de-al doilea corp de voluntari în Celeabinsk....**Error! Bookmark not
defined.**

1.5 Centru de recrutare din Vladivostok.....**Error! Bookmark not defined.**

1.6 Organizația românilor bolșevici din Moscova**Error! Bookmark not defined.**

Capitolul al II-lea. Etape și evoluții în organizarea organismului românesc din Rusia

.....Error! Bookmark not defined.

2.1 Situația socială și politică din Rusia în anul 1918**Error! Bookmark not defined.**

2.2 Organizarea militară al celui de-al doilea corp românesc în orașul Celeabinsk.....**Error!
Bookmark not defined.**

2.3 Revolta companiei a V-a. Uciderea comandantului Ioan Dâmbu .**Error! Bookmark not
defined.**

2.4 Organizarea Corpului Voluntarilor Români în Petropavlovsk. Colonelul ceh Eduard
Kadlec devine comandant al unităților românești**Error! Bookmark not defined.**

2.5 Garnizoana românească din Irkutsk. Organizarea Regimentului Horia sub conducerea
locotenent-colonelului Iacob Brândușan**Error! Bookmark not defined.**

2.6 Finalizarea organizării Corpului Voluntarilor Transilvăneni-Bucovineni din Rusia.
Formarea celui de-al doilea regiment Mărășești**Error! Bookmark not defined.**

2.7 Neînțelegeri interne pentru găsirea unui nou scop al Corpului de Voluntari
Transilvăneni-Bucovineni.....**Error! Bookmark not defined.**

Capitolul al III-lea. Legiunea Română de Vânători Trasilvăneni-Bucovineni din Siberia

.....Error! Bookmark not defined.

3.1 Sacrificii naționale în interes internațional. Nașterea Legiunii Române de Voluntari
Transilvăneni-Bucovineni.....**Error! Bookmark not defined.**

3.2 Etapa de tranziție. Organizarea Legiunii Române de Voluntari Transilvăneni-Bucovineni	Error! Bookmark not defined.
3.3 Legiunea Română pe frontul intern bolșevic	Error! Bookmark not defined.
3.4 Batalionul Horia și Mărășești pe frontul intern bolșevic	Error! Bookmark not defined.
3.5 Evenimente interne în Legiunea Română după intrarea pe frontul intern bolșevic	Error! Bookmark not defined.
3.6 Un nou sector românesc în taigaua siberiană. Sectorul Tinskaia-Zamzor	Error! Bookmark not defined.
3.7 Adaptarea trupelor române la noile condiții din Siberia	Error! Bookmark not defined.
3.8 Îmbunătățirea sistemului intern și medical al Legiunii Române. Noi expediții în taigaua siberiană împotriva bolșevicilor	Error! Bookmark not defined.
Capitolul al IV-lea. ULTIMELE EXPEDIȚII ROMÂNEȘTI ÎN SIBERIA ȘI	Error! Bookmark not defined.
RETRAGEREA SPRE VLADIVOSTOK	Error! Bookmark not defined.
4.1 O nouă posibilă revoltă în Legiunea Română. Redresarea situației interne și campania din nordul sectorului românesc	Error! Bookmark not defined.
4.2 Ocuparea localității Șitkina de către trupele româno-cehe	Error! Bookmark not defined.
4.3 Situația Legiunii Române în contextul repatrierii din Siberia.....	Error! Bookmark not defined.
4.4 Decembrie 1919 în organizarea Legiunii Române	Error! Bookmark not defined.
4.5 Probleme în evacuarea spre Vladivostok. Armata Roșie se apropie de Legiunea Română	Error! Bookmark not defined.
4.6 Lupta finală și încheierea armistițiului cu bolșevicii	Error! Bookmark not defined.
4.7 Situația din Irkutsk și evacuarea finală spre Vladivostok	Error! Bookmark not defined.
Concluzii	Error! Bookmark not defined.
Bibliografie:	Error! Bookmark not defined.
Anexe:	Error! Bookmark not defined.

Cuvinte cheie: Transilvania, unire, Primul Război Mondial, Războiul Civil din Rusia, bolșevici, Comitetul Național Român din Rusia, Rusia.

Relevanța subiectului tezei de doctorat se datorează faptului că istoriografia română deține puține informații referitoare la războiul civil din Rusia la care au luat parte românii din fosta armată austro-ungară și despre rolul deținut de aceștia în cadrul armatelor aliate din Siberia.

Studiul și înțelegerea evenimentelor din anii 1918-1920 este una din prioritățile istoriografiei noastre, deoarece unitatea militară românească de pe teritoriul Rusiei a militat pentru unirea Transilvaniei, Bucovinei și a tuturor teritoriilor locuite de români la Regatul României și a contribuit la facilitarea negocierilor de pace de la Paris, după încheierea Primului Război Mondial.

În literatura de specialitate această unitate militară românească este întâlnită sub denumirea de cel de-al doilea corp de voluntari transilvăneni-bucovineni, corpul voluntarilor români din Siberia sau Legiunea Română de Vânători Transilvăneni-Bucovineni.

Considerăm că denumiri precum Corpul de Voluntari Români din Siberia și Legiunea Română sunt echivalente. Prima desemnare se referă la cel de-al doilea corp de voluntari care a început să fie constituit încă de la începutul anului 1918, iar a doua desemnare se referă la reformarea corpului de voluntari din Siberia la începutul anului 1919.

În literatura română, presă și memoriile participanților, soldații transilvăneni și bucovineni din Rusia nu au fost numiți legionari, ci sunt întâlniți cu denumirea de voluntari. Denumirea de legiune și legionar a fost preluată de la legiunea străină franceză modernă, nu de la legiunile Romei Antice¹. Ea a fost asociată cu calitatea de mercenar și din aceste motive a fost evitată această denumire pentru corpul militar românesc de pe teritoriul Rusiei, chiar dacă în documentele oficiale ei apar, după 1919, cu denumirea de legiune. Ei nu s-au considerat mercenari, ci voluntari pentru cauza națională, denumirea de legionar fiind utilizată de literatura străină pentru aceste corpuri de voluntari, ei fiind asociați cu trupele din legiunea franceză.

Participarea românilor alături de celelalte naționalități din Austro-Ungaria la evenimentele din Rusia rămâne un subiect inedit din istoria unirii Transilvaniei cu România, care este lipsit, din păcate, de o interpretare istoriografică națională.

¹Ваха Далибор, „Досуг чехословацких легионеров в России и на пути домой в 1919–1920 гг.” în *Изв. Лаборатории древних технологий*, Иркутск, 2016, Т. 12, Nr. 3 (20), p. 89.

La nivel internațional subiectul este intens abordat, existând diferite opinii despre implicarea acestor armate naționale în afacerile războiului civil din Rusia. Cea mai recentă interpretare a evenimentelor este cea a unui istoric rus care i-a văzut pe prizonierii austro-ungari în postura unor victime, deoarece au fost implicați într-un război împotriva regimului sovietic din cauza intrigilor politice ale conducerii bolșevicilor și ale Antantei².

Acest fenomen de pe teritoriul Rusiei a intrat în atenția istoricilor, datorită conflictului dintre armatele naționale și puterea sovietică din mai-iunie 1918, care a afectat regiunea Volga, Ural, Siberia și Orientul Îndepărtat. Intervenția armată a prizonierilor de război din Austro-Ungaria a avut ca și consecință directă intervenția străină, deoarece cehii și slovacii se aflau sub jurisdicția Franței, iar românii erau în curs de negocieri cu contingentele cehe și guvernul francez. Prin pătrunderea forței militare a Japoniei, SUA și a Marii Britanii în Orientul Îndepărtat în primăvara anului 1918 războiul civil rusesc s-a transformat într-un război civil internațional, deoarece s-au implicat în evenimente mai multe guverne străine (german, englez, francez, american, japonez, ceho-slovac, polonez, român, grec și italian), iar de partea Armatei Roșii au luptat maghiari, chinezi, germani și coreeni³.

În consecință, se poate spune că intervenția armată a naționalităților din Austro-Ungaria a avut o importanță deosebită care a schimbat distribuția conflictului local la nivel internațional și a dus la crearea statelor naționale din Europa.

Lucrările dedicate proceselor care au avut loc în interiorul acestor armate nu au fost suficient studiate de cercetători, iar dacă ne referim la corpul românesc acestea lipsesc cu desăvârșire. Până astăzi, după o sută de ani de la evenimente, istoriografia românească nu a abordat participarea transilvănenilor și bucovinenilor la războiul civil din Rusia. Se poate spune că acest subiect este lipsit de studii coerente și sistematice, el fiind abordat doar indirect.

Corpul Voluntarilor Transilvăneni-Bucovineni din Siberia s-a format din trei grupuri militare distincte care au apărut în trei orașe: Samara, Celeabinsk și Vladivostok. Fiecare dintre aceste grupuri au avut același scop, dar bazele de constituire au fost diferite. Primii au colaborat cu cehii, ultimii cu francezii, iar cei din Celeabinsk au dorit să devină independenți. Contopirea acestor centre și organizarea în mai multe etape a unui organism militar românesc puternic dezvăluie părțile nestudiate ale acestui eveniment și produce un studiu cuprinzător și calitativ, ținând cont de interesele specifice ale elitelor militare și politice ale Transilvaniei și Bucovinei care s-au aflat în Siberia în acea perioadă.

²Д. В. Салдугеев, „Чехословацкий легион в России” în *Вестник Челябинского государственного университета*, Сер. 1, История, 2005, Nr. 2, pp. 88-89.

³Jean-Jacques Marie, *Histoire de la guerre civile russe 1917-1922*, Editions Tallandier, 2015, p. 10.

Cronologia cercetării acoperă în principal perioada din ianuarie 1918 până în aprilie 1920, dar pentru a se înțelege cauzele și motivele lor a fost necesar să se facă referire la evenimentele și procesele de timp anterioare.

Gradul de cunoaștere a subiectului tezei de doctorat. Schimbările recente referitoare la declasificarea documentelor de arhivă indică formarea unei noi tradiții de cercetare bazate pe noile descoperiri, la care se adaugă sinteza organică a celor mai bune realizări ale istoriografiei străine și o concentrare asupra problemelor speciale ignorate anterior.

Istoriografia internă a problemei poate fi împărțită în trei perioade principale. O astfel de împărțire are legi proprii, în primul rând datorită schimbărilor din situația politică internă a României prin care a trecut de-a lungul timpului. Este recomandabil să identificăm următoarele etape ale dezvoltării problemei: prima perioadă a anilor 1918-1945, a doua perioadă a anilor 1945-1989, și a treia perioadă din 1990 până în prezent.

Istoriografia anilor 1918-1945. Studiul istoriei celui de-al doilea corp de voluntari începe după terminarea războiului mondial în Europa, însă nu și în Rusia, în presa vremii apărând câteva articole dedicate evenimentelor. În faza inițială a studiului, primii cercetători din istoria corpului românesc au fost participanții direcți la evenimente (Elie Bufnea, Voicu Nițescu, Simion Ghișe, etc). Multe dintre lucrări erau destinate publicului larg, ele fiind doar într-o măsură parțială să ofere o imagine reală a participării românilor la evenimentele din Siberia. Influențate de contextul internațional și intern împotriva noului regim din Rusia, aceste lucrări accentuează lupta românilor din Siberia împotriva bolșevicilor, evitându-se astfel pasaje întregi din istoria corpului referitoare la conflictele interne de-a lungul celor doi ani, relațiile cu celelalte armate străine sau când românii s-au confruntat cu noile idei ale bolșevismului. S-au format stereotipuri, care au fost apoi transferate către publicații ulterioare care au afectat direct sau indirect problema indicată.

De o mare importanță pentru istoriografia românească a fost publicarea periodicului „Gazeta Voluntarilor“, în care au apărut pagini cu materiale despre istoria celui de-al doilea corp de voluntari. În cadrul periodicului, foștii voluntari au încercat să reconstituie istoria corpului din Rusia, ridicându-se o serie de întrebări cu privire la evenimentele care au rămas neclarificate, cerându-se explicații participanților. Din păcate această inițiativă nu a dus la rezultatele propuse, deoarece au existat reticențe printre voluntari. Corpul românesc din Rusia s-a confruntat cu multe probleme interne, din acest motiv probabil nu s-a mai dorit să fie reamintite: uciderea comandantului corpului, maiorul Ioan Dâmbu, reformarea celor aproximativ 5000 de soldați în Legiunea Româna și desființarea Comitetului Național Român din Rusia.

Acesta nu a fost singurul motiv, de asemenea trebuie menționat că multe dintre documente referitoare la aceste evenimente s-au pierdut sau au fost distruse în timpul confruntărilor din Rusia pentru a nu cădea în posesia inamicului. Acele documente puține câte au mai rămas au fost împărțite prin diferite localități ale țării rămânând în posesia voluntarilor, ele nemaifiind trimise la redacția gazetei, din motivele amintite mai sus.

A doua etapă a studiului, cea între 1945-1989 este caracterizată de o schimbare în istoriografia românească, asociată în primul rând cu instalarea regimului comunist din România. Noua ideologie a dus la imposibilitatea de a mai fi abordată problema românilor care au luptat împotriva bolșevicilor. Au fost adorate doar subiectele prizonierilor români care au aderat la ideile bolșevismului, au luptat în Gărzile Roșii sau în trupele internaționaliste. Chiar și așa, acest subiect a rămas puțin descoperit, dacă este comparat la amploarea cu care a fost cercetat în Occident sau în Rusia. În bibliotecile mari din Rusia încă se pot consulta lucrări apărute în anii 60-70 dedicate participării românilor la revoluția bolșevică, care din păcate nu au fost traduse în limba română sau poate nici nu se găsesc în bibliotecile noastre.

A treia perioadă, cea după 1990 a avut o dublă influență asupra istoriografiei românești. Pe de o parte, eliminarea cenzurii, renașterea pluralismului, extinderea contactelor științifice au contribuit la procesul de integrare în istoriografie. A existat o oportunitate de a studia subiecte care nu au putut fi studiate înainte și, prin urmare, să facă ideea propriei istorii mai completă și mai coerentă. Prăbușirea regimului comunist și deschiderea ulterioară a arhivelor au contribuit la acest lucru.

Pentru prima dată, se ridică problema celui de-al doilea corp de voluntari din Siberia. Încep să apară capitole și studii dedicate temei. Cea mai amplă lucrare până în prezent dedicată temei a fost realizată de istoricul Ioan I. Șerban, care a dedicat o bună parte a cercetării sale celui de-al doilea corp de voluntari, bazată pe surse originale aflate în Muzeul Unirii din Alba Iulia.

De asemenea, o serie de studii după anul 2000 abordează subiectul propriu-zis sau involuntar și încearcă să-l dezvolte. Toate aceste studii s-au confruntat cu lipsa materialului documentar național și internațional pentru a duce până la capăt o cercetare amplă. Aniversarea celor 100 de ani de la izbucnirea Primului Război Mondial, a dus la realizarea unor expoziții în muzee, printre temele prezentate fiind și voluntarii din Siberia, deci se poate considera că cercetătorii contemporani sunt interesați de această problemă.

Scopul tezei de doctorat este de a studia procesul de formare a noului organism militar românesc și participarea lui la războiul civil rusesc din anii 1918-1920 și consecințele acestei

participări pe plan național și internațional. Pe baza obiectivului declarat mai sus au fost formulate principalele direcții de cercetare, care sunt:

- 1) investigarea constituirii corpului militar românesc din Rusia în anul 1918;
- 2) analiza sistemului de relații avut de românii din Siberia cu cehii, francezii și rușii albi;
- 3) identificarea problemelor interne din Corpul Românesc;
- 4) identificarea principalelor operațiuni militare ale românilor împotriva bolșevicilor din Siberia și consecințele acestei intervenții pentru corpul românesc;

Sursele folosite în realizarea tezei pot fi împărțite în mai multe grupuri:

1. Materiale de arhivă;
2. Periodice;
3. Lucrări generale și speciale;
4. Amintiri, memorii ale participanților la evenimente.

O parte semnificativă a surselor tezei au fost documentele de arhivă. Acestea sunt extrase din fondurile Arhivelor Militare Franceze, unde se găsesc variate rapoarte despre misiunea generalului francez Maurice Janin în Siberia.

Pe teritoriul național numeroase documente care abordează subiectul se găsesc la Arhivele Centrale din București, sau la Direcția Județeană a Arhivelor din Iași și Cluj. De asemenea cele mai relevante documente referitoare la voluntarii din Siberia se găsesc la Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia.

Aceste fonduri conțin rapoarte militare, declarații, rezoluții, instrucțiuni, rapoartele membrilor, ordinele pentru trupe, telegrame, ordine circulare și alte documente privind activitățile armatelor aliate sau ale corpului românesc, cu privire la situația din Siberia. Aceste date oferă cele mai valoroase informații despre formarea, activitatea corpului militar, despre dificultățile de recrutare și despre problemele de suport material și tehnic.

Al doilea tip de surse implică materiale periodice. În special, autorul s-a adresat periodicului *Gazeta Voluntarilor*, apărută la Cluj în 1922 și la alte periodice redactate în română pe teritoriul Rusiei sau național despre activitatea reprezentanților români din corpul de voluntari.

Al treilea tip de surse constă din memorii, care pot fi împărțite în două părți. Memoriile participanților la evenimente care au fost publicate în perioada interbelică (Elie Bufnea, Voicu Nițescu, Petre Nemoianu, Simion Ghișa) și memoriile participanților care au rămas încă inedite în fonduri arhivistice. Aceste surse deși completează înțelegerea noastră, reprezintă un material subiectiv și trebuie analizat din această perspectivă.

Ele conțin informații utile despre condițiile soldaților corpului românesc, problemele cu care s-au confruntat aceștia zilnic și despre modul de gândire care a predominat în interiorul corpului.

Metodologia tezei de doctorat constă în principiile fundamentale ale cunoașterii istorice, istorismul și obiectivitatea științifică. Principiul istorismului care implică stabilirea unor legi generale de dezvoltare și interdependența proceselor și a fenomenelor, a făcut posibilă examinarea subiectului de cercetare, a condițiilor de apariție și organizare a corpului românesc din Siberia și a interacțiunii acestuia cu celelalte corpuri militare împotriva bolșevismului. Autorul a încercat să contribuie la cunoașterea nu numai a evenimentelor istorice, ci și a includerii lor în contextul istoric general.

Principiul obiectivității a fost pus în aplicare prin compararea surselor, bazându-se pe fapte fiabile și confirmate. Pentru a rezolva problemele de cercetare, s-au folosit metode științifice de analiză și sinteză.

Noutatea științifică a tezei de doctorat este aceea că pentru prima dată în istoriografia română, este adusă o viziune amplă asupra acțiunilor celui de-al doilea corp de voluntari din Siberia. O abordare integrată a studiului problemei intervenției românilor în Războiul Civil din Rusia a fost posibilă datorită unei game variate de surse, care au reconstituit activitatea zilnică a soldaților corpului românesc.

De asemenea, pentru prima dată a fost făcută o analiză cuprinzătoare a proceselor interne care au avut loc în interiorul formațiunilor militare române. Examinarea proceselor care au avut loc în interiorul unităților militare române între 1918-1920 a permis o explicație a logicii comportamentului soldaților pe frontul intern bolșevic.

Semnificația practică a lucrării. Teza de doctorat poate fi folosită în pregătirea lucrărilor generale și de specialitate despre istoria României, unirea Transilvaniei și Bucovinei cu România, istoria Primului Război Mondial, istoria Rusiei, istoria Războiului Civil din Rusia, istoria Corpului Ceho-Slovac, intervenția străină din Siberia.

Structura lucrării este determinată de scopul și obiectivele studiului. Teza de doctorat cuprinde o introducere, patru capitole, concluzii, listă bibliografică și anexe.

Primul capitol al tezei de doctorat scoate în evidență componența motivațională a trupelor de voluntari din Rusia care au dus la destrămarea Monarhiei Austro-Ungare, formarea statelor naționale, precum și formarea și tranziția micilor armate din Siberia de la o poziție de neutralitate la participarea activă la războiul civil din regiunea siberiană.

Corpul Voluntarilor Români a jucat un rol important pentru Corpul Ceho-Slovac în timpul Războiului Civil din Rusia. A luat parte la primele conflicte ale cehilor cu bolșevicii,

deoarece grupuri mici de români s-au concentrat în eșaloanele cehe pe calea ferată transsiberiană cu destinația Vladivostok, iar apoi au asigurat tot suportul necesar cehilor în campaniile de securizare a liniei ferate rusești.

Corpul românesc s-a dorit a se organiza inițial, alături de corpul ceho-slovac ca parte integrantă, dar apoi datorită unor considerente de natură politică s-a desprins de partea cehă și s-a format ca unitate militară națională independentă, cu interese naționale, care a distins-o de alți subiecți ai Războiului Civil din Rusia. Prin aceste considerente s-a dorit o recunoaștere la fel de puternică a poziției românilor alături de celelalte naționalități de a ieși din componența Monarhiei Austro-Ungare.

Capitolul al doilea pune accent pe organizarea Corpului de Voluntari Români și pe activitatea membrilor săi care au gândit pe termen lung organizarea și întrebuințarea românilor din Rusia în folosul Antantei și apoi al României Mari. Această autonomie s-a realizat cu mari sacrificii încercând să se distanțeze de problemele cehilor și de cele rusești în ansamblu. Autonomia a fost facilitată de procesul de formare a altor armate naționale pe teritoriul Rusiei, însă fără o bază materială și tehnico-militară adecvată, au existat probleme în aprovizionarea și instruirea trupelor. Această problemă a fost acoperită, în mare măsură, din fonduri ceho-slovace și cu ajutor rusesc. Genezei formării unei unități militare românești aparține nu numai de activitatea publicului transilvănean din Rusia și din Paris ci a avut nevoie și de susținerea din Vechiul Regat și din partea aliaților.

Capitolul al treilea pune accent pe problemele interne ale Corpului de Voluntari Români. Mișcarea românilor din Transilvania și Bucovina de a forma trupe de voluntari pe teritoriul Rusiei a dus la formarea de noi unități militare într-un timp relativ scurt. Acest lucru poate fi considerat un factor negativ, deoarece apariția unei formațiuni militare extinse formată din foștii prizonieri transilvăneni și bucovineni din Armata Austro-Ungară, cărora li s-au făcut promisiuni nerealiste și care nu erau asociați inițial cu ideile unei lupte în Rusia, a dus la numeroase urmări cu repercusiuni în organizarea corpului.

Scopul celui de-al doilea corp a fost de a continua războiul împotriva Puterilor Centrale pe teritoriul Franței. Refuzul de implicare activ în războiul din Rusia alături de aliați a dus la restructurarea Corpului Voluntarilor Români, care a devenit parte integrantă a armatei franceze. În urma acestei restructurări aproape jumătate din membrii corpului au devenit din nou prizonieri de război, din simplul motiv al refuzării de a se implica într-un nou război cu efecte necunoscute.

Cu acordul guvernului român, corpul militar din Siberia a intrat în hora războiului civil rusesc pe frontul intern bolșevic. Succesele militare pe care le-au înregistrat au devenit cel mai

bun indicator al activității lor care au arătat dorința de unire a tuturor românilor într-un singur stat. Au devenit trupele care au fost solicitate în cele mai periculoase sectoare din taigaua rusească. De asemenea au demonstrat cele mai iscusite aptitudini în colaborarea militară cu celelalte armate aliate, în bună parte cu cehii și rușii albi.

Capitolul al patrulea continua descrierea implicării românilor în Războiul Civil din Rusia. Preluarea controlului asupra unor așezări cheie, a stațiilor de cale ferată, a centrelor economice și politice importante a dus la o îmbunătățire a situației morale și sociale a soldaților români. Numai că acest aspect a transformat efectivul românesc într-o organizație militară deschisă, formată pe bază națională, dar cu răspundere la ordinele internaționale, neavând propriile obiective. Capitolul cuprinde și episodul retragerii trupelor din contextul intern al Rusiei și îndreptarea spre Oceanul Pacific. Cu acest ultim episod menționat mai sus s-a încheiat activitatea românilor în Siberia.

Pe baza materialelor utilizate în realizarea acestei lucrări se poate concluziona că organismul militar românesc din Rusia a adus un aport la realizarea României Mari. De asemenea, tot acest parcurs al formării corpului militar românesc s-a realizat prin legăturile armonioase dintre el și forțele ceho-slovace. Unitățile ceho-slovace au adus o contribuție semnificativă la formarea corpului românesc în vârtoarea războiului civil. Au contribuit în mare măsură la consolidarea și întărire corpului românesc în faza inițială a activității sale, și apoi au acționat împreună ca unități distincte, dar cu același scop. Această cooperare a dus la autonomia organismului militar românesc față de celelalte elemente armate din Siberia și i-a conferit unitate națională.